

Ուսուցիչների պարտադիր ատեստավորում-2022

ՅԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

**Թեմա՝ Ինչպե՞ս առարկայի դասավանդման ընթացքում
ձևավորել սովորողների արժեքային համակարգը**

Երևանի Գ.Զաուշի անվան հ.188 հիմն. դպրոցի ուսուցչուհի՝ **Ս.Աղաջանյան**

Բովանդակություն

Ներածություն.....	3
1. Ի՞նչ է արժեքային համակարգը.....	5
2. Ինչպե՞ս է դրսևորվում և ձևավորվում արժեքային համակարգը պատմության դասավանդման ընթացքում	7
Եզրակացություն	13
Օգտագործված գրականության ցանկ	15

Ներածություն

Մեր երկրում աշակերտների արժեքային համակարգի ձևավորումը ներառված է ՀՀ Հանրապետության պետական չափորոշչում՝ որպես հենց կրթության բովանդակային բաղադրիչ: Յուրաքանչյուր ուսումնական առարկայի մասով սովորողների պատրաստվածությունը ներկայացվող գիտելիքային պահանջների մեջ առանձին կետով նաև նշվում են արժեքները և դրանց ձևավորումը, որոնք պետք է տա դպրոցը:

«Արժեհամակարգ» հասկացությունը մանկավարժական գիտության մեջ ըմբռնվում է բավական լայն շառավղով: Առավել ընդունված է այն ընկալումը, որ արժեհամակարգը մարդու բարոյական, գեղագիտական, հոգևոր, իմացական, մշակութային և էթնիկական արժեքների համախումբն է, որն անհրաժեշտ է անձի ներդաշնակ, բազմակողմանի ձևավորման և զարգացման համար:

Արժեհամակարգի մեջ կուտակված է անցյալի փորձը, որի յուրացումը աշակերտների մեջ ձևավորում է հայրենասիրության, սեփական ժողովրդի պատմության, նրա ստեղծած մշակութային արժեքների, գիտական նվաճումների համար հպարտության զգացում: Իսկ ակտիվ ճանաչողական գործունեության պայմաններում ձևավորված գիտելիքները աշակերտների մոտ վերածվում են համոզմունքների և կարողությունների: Այսօր մատաղ սերնդի դաստիարակության գործն ընթանում է տարբեր հանգամանքների ազդեցության ներքո՝ ժողովրդագրական, ազգային, մշակութային, ընտանեկան, կրթական, հասարակական, սոցիալական և այլն: Հաշվի առնելով բազմաթիվ այս և այլ հանգամանքներ՝ ժամանակակից մանկավարժության համար խնդիր է դառնում սովորողների ազգային գիտակցության ձևավորումը սեփական ժողովրդի պատմության ու մշակույթի հենքի վրա՝ չանտեսելով համամարդկային արժեքները:

Նոր սերնդի արժեհամակարգի ձևավորման, կրթության և դաստիարակության գործում լուրջ անելիքներ ունի հայ դպրոցը, որի գերնպատակն է կերտել

բարոյական, ազգային արժեքներով օժտված, ազգային նկարագիր ունեցող սերունդ: Կարծում եմ, որ այս նպատակն իրագործելու համար անհրաժեշտ է ուսումնասիրել ու կատարելագործել ոչ միայն հայրենի և համաշխարհային գիտությունների ու պատմության ճյուղերը, այլև մանկավարժության անցյալի ժառանգությունն ու նրա ժամանակակից փորձն ու մեթոդաբանությունը: Ժամանակակից դպրոցի կարևորագույն խնդիրն է պահպանել և փոխանցել այն արժեքները ու պատմական իրադարձությունները, որոնք ժառանգել ենք մեր նախնիներից, և որը մեր անխառն ինքնատիպությունն է համաշխարհային մշակույթի բազմերանգության ու բազմազանության մեջ:

1. Ի՞նչ է արժեքային համակարգը

Արժեքը սովորողի համար կենսականորեն առավել նշանակալի երևույթն է՝ նյութական կամ հոգևոր այս կամ այն բարիքը¹:

Սովորողի մասին կարելի է դատել նրան առավել բնորոշ արժեքներով, քանի որ բոլոր արժեքները փոխկապված են և գոյացնում են սովորողի ներաշխարհի ամբողջությունը: Սովորողի արժանապատվությունը սեփական անձի արժեքի գիտակցումն է: Դա սովորողի ինքնագնահատականն է, իր վաստակի, դիրքի, արարքների, իրավունքների գնահատականը: Ունենալ արժանապատվության զգացում՝ նշանակում է ունենալ սեփական «ես»-ի արժանիքի զգացում, ինքն իրեն համարել որոշակի պատվի, հարգանքի, հեղինակության արժանի:

Աշխատասիրությունը սովորելու հանդեպ սովորողի վերաբերմունքն է: Սա բացառիկ կարևորության բնութագիր է՝ թե՛ սովորողի, թե՛ դպրոցի, թե՛ ամբողջ քաղաքակրթության առումով: Աշխատասիրությունը կայուն, բարգավաճ, զարգացող սուբյեկտի հատկությունն է, առաջընթացի գլխավոր նախադրյալը:

Արժեքները սովորողի կառուցվածքային միավորներն են, որոնք թույլ են տալիս հետևել և վերլուծել մարդու գործունեության բոլոր ձևերը, բացատրել նրա ներքին հոգեբանական դրդապատճառների փոփոխությունը²:

Արժեքներն ու նորմերը սովորողի կառուցվածքային միավորներն են, որոնք թույլ են տալիս հետևել և վերլուծել մարդու գործունեության բոլոր ձևերը, բացատրել նրա ներքին հոգեբանական դրդապատճառների փոփոխությունը: Դրանք կազմում են միասնական կարգավորող համակարգ, որը կարգավորում է մարդկանց և սոցիալական խմբերի վարքագիծը հասարակության մեջ:

Արժեքներ են նաև այն գաղափարները, իդեալներն ու նպատակները, որոնց ձգտում է սովորողը: Առանձնացվում են.

¹ Асмолов А.Г. Психология личности М.: Изд.-во МГУ, 1990.с.-41.

² Карпушина В., Капцов В., Структура личностных ценностей, статья, 14.15.2009:

- ունիվերսալ կամ համամարդկային արժեքներ՝ սեր, հեղինակություն, հարգանք, ապահովություն, գիտելիքներ, արժույթ, իրեր, ազգություն, ազատություն, առողջության,

- ներխմբային արժեքներ՝ քաղաքական, կրոնական,
- անհատական արժեքներ՝ անձնային³:

Ա. Լեոնտևը նշում է, որ սովորողի արժեքային համակարգի ձևավորումը տեղի է ունենում հասարակական նյութական և հոգևոր փորձի փոխանակման գործընթացում, աշխատանքային կամ գործունեության այլ պայմաններում, այսինքն՝ դաստիարակության ընթացքում⁴: Հոգևոր փորձի փոխանցումը լուրջ և պատասխանատու գործընթաց է, որի գործունեական բաղադրիչներն են հոգևոր գիտելիքների, հոգևոր զգացումների ու հոգևոր վարքի ձևավորումները:

Դաստիարակության գործընթացում հոգևոր և բարոյական զգացմունքերի ձևավորման ինտեգրացված մոտեցում է առաջարկել ռուս փիլիսոփա աստվածաբան, հոգեբան մանկավարժ, պրոֆեսոր Վ. Զենկովսկին, որը Ժ. Ռուսոյի առաջարկած այն տեսությունը, թե երեխայի բանական էությունը մաքուր է ու բարի, համարում է միակողմանի, այնպես, ինչպես Ի. Կանտինը՝ մարդու չար բանականության վերաբերյալ: Վ. Զենկովսկին առաջարկում է դիտարկել խնդիրը հոգևոր տեսանկյունից՝ միավորելով այդ երկուսը մեկ՝ քրիստոնեաբարոյական ուսմունքի մեջ: Ըստ այդմ, մարդը ներկայանում է, որպես «Աստծո նմանությամբ ստեղծված»՝ բարի բանական էակ, իսկ նրա բարոյական նորմերի խախտման երևույթը՝ չար (մեղավոր մարդ): Նա համարում է բարոյական դաստիարակությունը չարի ակտիվ հաղթահարում՝ դրական հոգևոր, կամային պոտենցիալի հայտնաբերման և հաստատման միջոցով: Այն

³ Մուդրիկ Ա. Վ., Դպրոցականի անձը և նրա դաստիարակությունը կոլեկտիվում, Երևան, 1986թ., էջ 35-39:

⁴ А.В.Капцов, Психологические факторы личносней молодежи, Серия «Психология». 2008. №2(4). С.118- 124.

իր մեջ ամփոփում է նաև դաստիարակության դրականի վրա հենվելու սկզբունքը, ինչպես նաև, արժեքային համակարգի ձևավորման անհրաժեշտությունը⁵:

2. Ինչպե՞ս է դրսևորվում և ձևավորվում արժեքային համակարգը պատմության դասավանդման ընթացքում

Դասավանդմանս երկար տարիների փորձառության արդյունքում այն խորին համոզմունքն ունեմ, որ արժեհամակարգի ձևավորման պրոցեսում ընտանիքից զատ դպրոցն է, որ կոփում է ապագա քաղաքացու բնավորությունը, ձևավորվում է բարոյական նկարագիրը, աշխարհայացքը: Ուսուցչիս մարդկային և բարոյական կերպարը, մանկավարժական կոմպետենտությունը, քաղաքացիական դիրքորոշումը, մտահորիզոնը, լայնախոհությունը, սերը երեխաների նկատմամբ ուսումնական գործընթացի դաստիարակչական ներգործության բարձրացման կարևոր պայմաններից են⁶: Սովորողների արժեքային կողմնորոշման խնդրի լուծումը պայմանավորված է նրանով, որ ես, որպես պատմության ուսուցիչ, համագործակցային հարաբերությունների միջոցով աշակերտների մեջ ձևավորում եմ ոչ միայն մտավոր, այլև բարոյական, գեղագիտական ու ֆիզիկական դաստիարակության խնդիրների նկատմամբ համակողմանի հետաքրքրություն:

Պատմության կարևորությունը առաջին հերթին նպատակաուղղված է սովորողների պատմական ուղու, նրա սոցիալական, հոգևոր և բարոյական փորձի վերաբերյալ գիտելիքներ փոխանցելուն, կոնկրետ ժամանակաշրջանի վերաբերյալ որոշակի պատկերացումներ ձևավորելուն: Դասին ներկայացվող կարևորագույն պահանջ և յուրաքանչյուր դասի բնորոշ հատկանիշ է ուսումնական նպատակի հստակությունը, դաստիարակող և զարգացնող

⁵ Педагогика, под. ред. Ю. К. Бабанского, С. Нойнера и др., М., 1978, 452 с.

⁶ Кон И. С., Психология старшеклассника, М., “Просвещение”, 1980, էջ 132:

խնդիրների փոխկապվածությունն ու դրանց խնդիրների իրականացումը: Պատմության դասերին ուսումնական ծրագրի բովանդակությունը, դասի ուսումնական դաստիարակչական և զարգացնող խնդիրները, աշակերտների տարիքը, նրանց գիտելիքների մակարդակը խնդիրները, հմտություններն ու կարողությունները համատեղ պայմանավորում են նյութի ընտրությունը, ինչպես նաև դասի ժամանակ իմ կողմից օգտագործած մեթոդներն ու հնարները:

Ելնելով վերոգրյալից՝ կարող եմ ասել, որ արժեքային համակարգի ձևավորումը ժամանակակից դպրոցի գերխնդիրն է և մշտապես պետք է լինի մանկավարժներիս ուշադրության կենտրոնում⁷:

Հայոց պատմություն առարկայի ուսուցման նպատակները բազմազան են, սակայն առանձնացնեմ նրանցից առավել կարևոր մեկը ինձ համար, այն է՝ զինել աշակերտներին ազգային արժեքներով:

Այդ նպատակին հասնելու համար անհրաժեշտ եմ համարում լուծել կրթադաստիարակչական մի շարք կարևոր խնդիրներ:

1. Սովորողներին զինել հին, միջնադարի, նոր և նորագույն հայոց պատմության ամբողջական գիտելիքներով, որոնց միջով պետք է վերականգնել ազատության, անկախության, պետականության ստեղծման և ամրապնդման համար պայքարին սեփական մասնակցության գաղափարը: Այդ գիտելիքները, կարծում եմ, մեծապես կօգնեն հասկանալ ու իմաստավորել հայ ժողովրդի անցյալն ու ներկան, դասեր քաղել պատմությունից: Հայոց պատմության խոր իմացությունը կօգնի մեր հանրապետության քաղաքացիներին կապվելու մայր հողին, տեր կանգնելու հայրենի տուն ու տեղին:

2. Ցույց տալ ազգային-ազատագրական պայքարի հերոսական դրվագները, հայ ժողովրդի խիզախ ու քաջարի զավակների անձնագրի սխրանքները:

3. Գաղափար տալ հայ մշակույթի, քաղաքակրթության նրա առաջացման ու զարգացման օրինաչափությունների, առանձնահատկությունների մասին:

⁷ Դոլուխանյան Ա., Դասավանդման մեթոդիկա, Երևան, 2006, էջ 63-66:

Ծանոթացնել հայ ժողովրդի մշակութային արժեքների և համամարդկային նվաճումների հետ: Ծանոթացումը հայրենի երկրի մշակութին, պատմամշակութային կոթողներին:

4. Յույց տալ ժողովրդի աշխատասիրությունը, ազատ, խաղաղ և ստեղծագործ աշխատանքի նրա բնածին ձգտումը: Ներարկել սեր և հարգանք աշխատանքի, աշխատավոր և բարիքներ ստեղծող մարդկանց նկատմամբ:

5. Պատկերացում տալ մեր ժողովրդի կյանքի ու կենցաղի, ապրելակերպի ու ավանդույթների, վարքի ու բարքի մասին, հասկանալի դարձնել, թե ինչպես են ապրել ու աշխատել մեր նախնիները, ինչպես են ընտանիք կազմել, սնվել ու հագնվել: Այս գիտելիքները սովորողներին կմոտեցնեն մեր ազգային արմատներին ու ակունքներին:

6. Բացահայտել պատմամշակութային գործիչների՝ պատմություն կերտողների կյանքն ու գործը: Հասկանալի դարձնել, որ պատմական այդ գործիչների միջոցով են իրականացվում ազգային-հասարակական ձգտումներն ու իդեալները:

7. Բացահայտել պատմական ճշմարտությունը, նշել, որ այն ծնվում է տարբեր սկզբնաղբյուրների համադրումից:

8. Դաստիարակել խորը հայրենասիրություն, ձևավորել հայրենիքի, ազգային պետության ու ժողովրդի նկատմամբ ազգային արժանապատվություն ու հպարտություն, անմնացորդ սիրո ու հարգանքի խոր զգացում: Ներարկել այն գաղափարը, որ հայրենիքին ու հայոց բանակին ծառայելը պատվի գործ է:

9. Ճանաչելի դարձնել Հայաստան աշխարհն ու հայրենի բնօրրանը, բնապատմական և պատմամշակութային այն միջավայրը, որտեղ ապրել ու իր պատմական ուղին է անցել հայ ժողովուրդը:

10. Հասնել այն բանին, որ իր ժողովրդի հարուստ պատմական փորձով զինված Հայաստանի վաղվա քաղաքացին գիտակցի իր անմիջական մասնակցության անհրաժեշտությունը ազգային հիմնախնդիրների լուծման,

անկախ պետականության կերտման, հայրենիքի բարգավաճման և վերածնության գործին:

11. Նպաստել մարդասիրության և սոցիալական արդարության ոգով սոցորված ժամանակակից ազատ ու գիտակից անհատի և քաղաքացու ձևավորմանը:

12. Ձևավորել սեփական գործունեությունը հանդուրժողականության և մարդու իրավունքների ինչպես նաև համամարդկային բարոյական սկզբունքներին համապատասխան կառուցելու պահանջմունք ու կարողություն:

13. Ձևավորել գիտակից վերաբերմունք համամարդկային գլոբալ հիմնախնդիրների, բնական աղետների, մարդկության ճակատագրի և ապագայի նկատմամբ:

14. Զարգացնել սովորողների ճանաչողական, տրամաբանական, ստեղծագործական մտածողությունը հաղորդակցական, համագործակցային և ինքնուրույն գործունեության կարողություններն ու հմտությունները.

- խթանել սովորողների ճանաչողական ակտիվությունը, մտածողության ինքնուրույնությունը, սեփական գիտելիքներն ինքնուրույն լրացնելու և հարստացնելու կարողությունները.
- սովորեցնել տեղեկատվության աղբյուրներից օգտվելու, ժամանակակից տեղեկատվական հեղեղի մեջ կողմնորոշվելու, անհրաժեշտ տեղեկությունը ճիշտ ընտրելու, մշակելու, վերաձևակերպելու, այսինքն՝ գիտելիք կառուցելու կարողություններ.
- ձևավորել պատմական դեպքերը, երևույթները համեմատելու, վերլուծելու, գնահատելու, վերացարկելու, ընդհանրացնելու և կանխատեսումներ կատարելու կարողություններ.
- զարգացնել ուսումնառության արդյունքում սովորողների ստացած գիտելիքները և տեսական դրույթները պատմական կենդանի նյութի վրա կոնկրետացնելու անցյալի, ներկայի հասարակական-քաղաքական

երևույթների վերլուծության ժամանակ կիրառելու կարողություններ ու հմտություններ .

- զարգացնել սովորողների զգայական ընկալման, մտավոր և հուզական ճանաչողության բոլոր տեսակներն ու կամային որակները (լսողություն, տեսողություն, կամք, համառություն) և մտավոր գործողությունները (համեմատում, համադրում և այլն)⁸:

Պատմության ուսուցման գործընթացում, ընդհանրապես դպրոցական պրակտիկայում հանդիպում ենք տարբեր տիպի դասերի, որոնք ունեն իրենց տարբեր հիմքերը, ուսումնադաստիարակչական նպատակը: Դասերի տիպերի դասակարգման շատ տարբերակներ ունեն ընդհանուր բնույթ: Դրանց հիմքում ընկած են հիմնական նպատակներ, պատրաստի գիտելիքների յուրացումը, կրկնության միջոցով դրանց ամրապնդումը, գիտելիքների կիրառումը պրակտիկայում, կարողությունների և հմտությունների ձևավորման նպատակով կատարվող վարժությունները, ընթացիկ կամ ընդհանրացնող կրկնությունները, սովորողների ձեռք բերած գիտելիքների, հմտությունների ու կարողությունների ստուգումը և այլն: Դիդակտիկական և մեթոդական գրականության մեջ կան տարբեր տիպի դասերի նկարագրություններ և դրանց կառուցվածքի սահմանումներ⁹: Այդ տիպի դասերից են ներածական դասը, խառը կամ համակցված դասը, նոր գիտելիքների ուսումնասիրման դասը, զրույց-դասը, գիտելիքների ստուգման և գնահատման դասը, կրկնության -հանրագումարային դասերը, կինո-դասերը, էքսկուրսիոն դասը, սովորողների ռեֆերատների պաշտպանության դասը, սեմինարների դասը, ստուգարքի դասը: Թվարկվածներից առավել գործածականը և արդյունավետը, իմ համոզմամբ, խառը /համակցված/ դասն է, որին ստորև կանրադառնամ փոքր-ինչ հանգամանորեն: Դասի այս տիպն այսպես է կոչվում այն պատճառով, որն

⁸ Ղուկասյան Ա, Հայոց պատմությունը 8-9 դ դասարաններում: Ուսուցչի ձեռնարկ: էջ 14

⁹ Սարգսյան Ա., Մալոյան Ա., Հայոց պատմություն 10-11 դ դասարաններում, Եր. 2009, էջ 47-51:

ընդգրկում է ուսուցման գործընթացի շատ կողմեր՝ նոր գիտելիքների հաղորդում և յուրացում, ամրապնդում, ընդհանրացում, ստուգում և գնահատում: Դասի այս տիպը ամենատարածվածն է, մանավանդ ցածր դասարաններում, որտեղ սովորողների ուշադրությունն անկայուն է, նրանք չեն կարողանում երկար ժամանակ զբաղվել միևնույն բնույթի աշխատանքով, կարիք են զգում աշխատանքի բովանդակության, ուսուցման ձևերի ու մեթոդների հաճախակի փոփոխման, այլապես կկորցնեն հետաքրքրությունը դասի նկատմամբ: Դասի այս տիպը կիրառվում է ոչ մեծ ուսումնական թեմաներ ուսումնասիրելիս:

Եզրակացություն

Այսպիսով, վերլուծելով վերոնշյալ թեման, եկա այն եզրահանգման, որ արժեհամակարգի ձևավորման և նրա հարաբերական կայունության ապահովման համար հանրակրթության բնագավառում կարևոր և անփոխարինելի նշանակություն ունեն բոլոր ուսումնական առարկաները, հատկապես՝ պատմություն առարկան: Դպրոցում սովորողները հայոց պատմության ծրագրի շրջանակներում ծանոթանում են հազարամյակների կենսագրություն ունեցող հայկական քաղաքակրթությանը, նրա առաջացման ու զարգացման օրինաչափություններին, ձեռքբերումներին, ստեղծած արժեքներին և համամարդկային նվաճումներին, ինչպես նաև՝ այդ ճանապարհին հայ ժողովրդի դժվարություններին ու կորուստներին: Հայոց պատմություն առարկայի ուսումնասիրման շնորհիվ ձևավորվում է ազգային դիմագիծ, պետականամետ մտածելակերպ ունեցող, հայ ժողովրդի և հայոց պետականության դերը համաշխարհային պատմության համատեքստում պատկերացնող, հայոց ազգային և համամարդկային արժեհամակարգը կրող պատասխանատու անձ ու քաղաքացի: Այդ իսկ պատճառով արժեքային համակարգի ձևավորումը ժամանակակից դպրոցի գերխնդիրն է և մշտապես պետք է լինի մանկավարժներիս ուշադրության կենտրոնում:

Յուրաքանչյուր աշակերտ պետք է իմանա, որ որպես հայ՝ ո՞րն է իր անելիքն այստեղ՝ հայրենիքում: Ազգային գաղափարախոսությունն պետք է հուշի սեփական պատմական առաքելությունը, որտեղ ամենակարևորը հայրենիքը սիրելն է իրական սիրով: Հենց այս պատճառով է, որ կրթության հենքը և գլխավոր իմաստը պետք է դառնա արժեհամակարգի ձևավորումը, իսկ երբ վերանում են արժեքների ձևավորման ազգային և համամարդկային ընդհանրական չափանիշները, և վարքի կարգավորիչ են դառնում իրավիճակն ու պահի նպատակահարմարությունը, արժեհամակարգի գոյությունը կամ բացակայությունը դառնում է ազգային-հասարակական կարևորության խնդիր,

որովհետև արժեհամակարգը պետք է ձևավորվի ազգային հոգևոր-բարոյական
ընդհանրականության հիմքի վրա:

Օգտագործված գրականության ցանկ

1. Դոլուխանյան Ա., Դասավանդման մեթոդիկա, Երևան, 2006.
2. Կիրակոսյան Գ.Հ., Դասավանդման մեթոդիկա, Եր. 2015.
3. Ղուկասյան Ա, Հայոց պատմությունը 8-9 ըր դասարաններում: Ուսուցչի ձեռնարկ, Եր. 2009.
4. Միրզոյան Վ., «Հայ Արիներ» Թիվ 18, 2003թ.
5. Մուդրիիկ Ա.Վ., Դպրոցականի անձը և նրա դաստիարակությունը կոլեկտիվում - Երևան 1986.
6. Սարգսյան Ա., Մալոյան Ա., Հայոց պատմություն 10-11 ըր դասարաններում, Եր. 2009.
7. Асмолов А.Г. Психология личности М.: Изд.-во МГУ, 1990.
8. Карпушина В., В. Капцов, Структура личностных ценностей, статья, 14.15.2009:
9. Капцов А.В., Психологические факторы личносней молодежи, Серия «Психология». 2008. №2(4).
10. Капцов, А. В. Аксиологическая направленность личности : Руководство по применению теста / А. В. Капцов, Л. В. Карпушина. Самара : Содружество, 2006.
11. Кон И. С., Психология старшеклассника, М., “Просвещение”, 1980.